

Krajnja desnica na europskim izborima 2014. godine: nešto novoga, mnogo staroga

Cas Mudde

Čak i prije nego što su bili poznati službeni rezultati izbora za Europski parlament, međunarodni su mediji jednoglasno proglasili pobjedu krajnje desnice. Mnogi su europske izbore 2014. opisali kao politički "potres" koji je uzdrmao kontinent i svijet

Čak i prije nego što su bili poznati službeni rezultati izbora za Europski parlament, međunarodni su mediji jednoglasno proglasili pobjedu krajnje desnice. Mnogi su europske izbore 2014. opisali kao politički "potres" koji je uzdrmao kontinent i svijet. Nekoliko dana nabacivalo se zlokobnim predviđanjima budućnosti, s neizbježnim referencama na holokaust, dok trješnije glave nisu počele s više nijansiranja tumačiti izborne rezultate i njihove vjerojatne političke učinke.

U ovome članku analizirat ću rezultate krajnje desnice na europskim izborima 2014. i raspraviti utjecaj tih izbora na budući razvoj ove skupine stranaka. Polazeći od desetljeća znanstvenog istraživanja stranaka krajnje desnice, jedne od najproučavanijih tema u europskoj političkoj znanosti, dat ću ocjenu o tome što su ovi izbori doista donijeli novoga, a što je jednostavno nastavak triju desetljeća politike krajnje desnice u Europi. Premda opći zaključak ovoga članka naglašava kontinuitet naspram promjene, ovi europski izbori pružaju dobru mogućnost za naglašavanje nekih važnih, a često zanemarenih uvida iz obilne znanstvene literature o toj temi.

Predizborno razdoblje

Međunarodno medijsko praćenje kampanje za europske izbore bilo je dominantno obilježeno krajnjom desnicom. Godinama prije samog održavanja izbora komentatori su spekulirali o porastu izborne podrške krajnjoj desnici. To je dodatno pojačano velikim uspjehom Marine Le Pen, nove predsjednice francuske Nacionalne fronte (FN), na francuskim predsjednič-

kim izborima u travnju 2012. i šokantnim uspjehom ekstremno desne Zlatne zore (XA) na grčkim parlamentarnim izborima dva mjeseca poslije. Privremeno zatvaranje službi američke vlade u listopadu 2013. potaknulo je na sličan način upozorenja o mogućem zatvaranju službi Europske unije kao posljedici očekivanog uspjeha "europske čajanke"¹ na izborima za Europski parlament 2014. godine (npr. *The Economist* 2014; Mudde 2013b).

Krajnjoj su desnici porasla očekivanja od novoga i poprilično neočekivanog izbornog i političkog saveza Marine Le Pen i Geerta Wildersa, vođe (i jedinog člana) nizozemske Stranke za slobodu (PVV). Wilders je uvijek bio suzdržan prema FN-u, ističući da je Nacionalna fronta krajnje desna i antisemitska stranka. No, promijenio je stav zbog novog vodstva te stranke (njegov službeni razlog) i vlastita izbornog poraza i političke marginalizacije u Nizozemskoj (vjerojatniji pravi razlog). U studenom 2013. Le Pen i Wilders najavili su da će zajedno formirati zastupnički klub u Europskom parlamentu koji bi bio povezan s Europskim savezom za slobodu (EAF), tzv. europskom strankom osnovanom još krajem 2010. i koju od 2011. priznaje i djelomično financira Europski parlament.

Izbori

Kao što je opširno preneseno u medijima, stranke krajnje desnice povećale su svoju prisutnost u Europskom parlamentu osvojivši rekordan 51 mandat, 14 više nego na izborima 2009. godine (vidjeti *Tablicu 1*). Točni razmjeri ovoga povećanja ovise o načinu konceptualizacije i kategorizacije. Naime, postoji nekoliko istaknutih graničnih slučajeva, tj. stranaka koje neki istraživači smatraju krajnje desnim, dok ih drugi ne vide kao takve (o mojemu stavu vidi Mudde 2007). Neke od tih stranaka imaju krajnje desna krila i frakcije, no nisu posve stranke krajnje desnice. To je ponajviše slučaj sa Strankom pravih Finaca i Nacionalnim savezom (NA) u Latviji. Druge pak stranke, primjerice *Fidesz* i Stranka neovisnosti Ujedinjenog Kraljevstva (UKIP),

Krajnjoj su desnici porasla očekivanja od novoga i poprilično neočekivanog izbornog i političkog saveza Marine Le Pen i Geerta Wildersa, vođe (i jedinog člana) nizozemske Stranke za slobodu (PVV)

s vremena na vrijeme koriste krajnje desni diskurs, posebice tijekom izbornih kampanja, ali nemaju ideološke temelje svojstvene krajnjoj desnici.

Koristeći u svojoj interpretaciji širok pojam krajnje desnice, britanska zagovaračka nevladina organizacija *Hope Not Hate* (2014), koja se bori protiv rasizma, izračunala je da je 16 835 421 Europljanin (10,3 posto) glasovao za neku krajnje desnu stranku na europskim izborima 2014. godine. Radi se o povećanju od

preko 6 milijuna birača naspram 2009. godine. Prema mojem užem shvaćanju pojma krajnje desnih stranaka, 11 095 265 birača (6,8 posto) glasovalo je diljem Europske unije za krajnje desne stranke.² Bez obzira na sve rečeno, jasno je da Europu u cijelosti nije pogodio nikakav potres krajnje desnice.

Kao što je to slučaj od pojave takozvanoga "trećeg vala" krajnje desnih stranaka ranih 1980-ih (Von Beyme 1988), uspjeh pojedinačnih stranaka snažno varira na razini cijelog kontinenta. Primjerice, krajnje desni europski zastupnici izabrani su u samo 10 od 28 zemalja članica (36 posto). Nadalje, krajnje desne stranke osvojile su dodatne mandate u samo

Bez obzira na sve rečeno, jasno je da Europu u cijelosti nije pogodio nikakav potres krajnje desnice

šest zemalja, dok su u sedam drugih zemalja izgubile mjesta u Europskom parlamentu (vidjeti *Tablicu 1*). Najviše zapanjuje činjenica da je, pored dvije krajnje desne stranke koje su prvi put ušle u Europski parlament (SD i XA), pet stranaka u potpunosti izgubilo europske predstavnike – Ataka u Bugarskoj, BNP u Ujedinjenom Kraljevstvu, LAOS u Grčkoj, PRM u Rumunjskoj i SNS u Slovačkoj. Zapravo, na mnogo je načina uspjeh krajnje desnice u Europi uvelike uspjeh francuske Nacionalne fronte, čijih 4 711 339 birača čini 42,5 posto svih krajnje desnih glasova na izborima 2014. godine. Također, povećanje biračke potpore Nacionalnoj fronti za 3 619 648 glasova čini gotovo dvije trećine novoga biračkog tijela krajnje desnice. Stoga ne treba čuditi da je ukupno povećanje od 14 krajnje desnih europskih zastupnika u usporedbi s izborima 2009. godine gotovo isključivo temeljeno na velikom rastu FN-a koji je osvojio 21 dodatni mandat, kompenziravši tako izborne gubitke krajnje desnice u drugim zemljama. Možda najviše zapanjuje podatak da je gotovo polovica (41 posto) svih krajnje desnih mandata u Europskome parlamentu pripala FN-u.

Poslijeizborna razdoblje

Nacionalni parlamentarni izbori važni su za konstituiranje zakonodavne i izvršne vlasti. Na razini Europske unije to nije slučaj s obzirom na to da Europska komisija, a donekle i Europsko vijeće čine izvršnu vlast. Dok Europska komisija potrebuje potporu većine u Europskom parlamentu i Europskom vijeću, pojedinačne povjerenike nominiraju nacionalne vlade na temelju "općeg suglasja" (Pinder i Usherwood 2013: 46).

Umjesto toga, poslijeizbornim razdobljem u Europskom parlamentu dominira formiranje klubova zastupnika (usp. Hix i Lord 1997). Ove političke grupe egzistiraju (jedino) unutar Europskog parlamenta, premda su usko povezane, no ne i identične, s različitim europskim političkim strankama, takozvanim "eurostrankama" (usp. Van Hecke 2013). Za službeno priznanje klubu europskih zastupnika potrebno je 25 članova iz najmanje jedne četvrtine zemalja članica (sedam u sadašnjem sazivu Europskog parlamenta). Većina mjesta u parlamentarnim odbo-

Tablica 1. Glasovi i mandati glavnih stranaka krajnje desnice u 2014. i promjena (2009. – 2014.)

Zemlja (broj europskih zastupnika) Stranka	Postotak glasova		Broj mandata	
	2014.	+/-	2014.	+/-
Austrija (18)	20,2	+2,9	4	+2
Savez za budućnost Austrije (BZÖ)	0,5	-4,1	0	0
Slobodarska stranka Austrije (FPÖ)	19,7	+7,0	4	+2
Belgija (21)	6,4	-4,8	1	-1
Nacionalna fronta (FNb)	0,0	-1,3	0	0
Pučka stranka (PP)	2,3	+2,3	0	0
Flamanski interes (VB)	4,1	-5,8	1	-1
Bugarska (17)				
Ataka	3,0	-9,0	0	-2
Danska (13)				
Danska narodna stranka (DF)	26,6	11,8	4	+2
Francuska (74)				
Nacionalna fronta (FN)	25,0	18,7	24	+21
Njemačka (96)				
Nacionaldemokratska stranka Njemačke (NPD)	1,0	-0,3	1	+1
Republikanci (REP)	0,0	-1,3	0	0
Grčka (21)				
Pučki pravoslavni pokret (LAOS)	2,7	-4,5	0	-2
Zlatna zora (XA)	9,4	+8,9	3	+3
Mađarska (21)				
Jobbik	14,7	-0,1	3	0
Italija (73)				
Sjeverna liga (LN)	6,2	-4,0	5	-4
Nizozemska (26)				
Stranka za slobodu (PVV)	13,2	-3,8	4	-1
Rumunjska (32)				
Stranka Velike Rumunjske (PRM)	2,7	-6,0	0	-3
Slovačka (13)				
Pučka stranka – Naša Slovačka (ĽSNS)	1,7	+1,7	0	0
Slovačka nacionalna stranka (SNS)	3,6	-2,0	0	-1
Švedska (22)				
Švedski demokrati (SD)	9,7	+6,4	2	+2
Ujedinjeno Kraljevstvo (73)				
Britanska nacionalna stranka (BNP)	1,1	-4,9	0	-2
Europska unija (751)	6.8	+0.8 ³	51	+14

Izvor: <http://www.results-elections2014.eu/en/election-results-2014.html>

rima, financiranje skupova i osoblja te vrijeme za sudjelovanje u raspravama na plenarnim sjednicama raspodjeljuju se na temelju članstva u nekom od zastupničkih klubova, što vodi u popriličnu izolaciju neovisnih europskih zastupnika.

Krajnja desnica na prvi pogled ne bi trebala imati problema u konstituiranju zastupničkog kluba, s obzirom na to da je čini 51 zastupnik iz 10 zemalja članica. Međutim, formiranje zastupničkih klubova u Europskom parlamentu plod je ideoloških i strateških opredjeljenja te nije za očekivati da bi krajnja desnica predstavljala iznimku od toga općeg pravila. Jednostavno rečeno, na ideološkoj razini postoji jaz između ekstremno desnih i radikalno desnih stranaka, dok na strateškoj razini postoji jaz između nacionalno etabliranih i marginaliziranih stranaka. Sve ovo, zajedno s međusobno oprečnim nacionalizmima i osobnostima političkih vođa, čini suradnju krajnje desnice u Europi broj 18 - srpanj 2014.

problematičnom, što i potvrđuje njezin dosadašnji slab učinak unutar Europskog parlamenta (v. Mudde 2007).

U prethodnom sazivu stranke krajnje desnice bile su podijeljene između kluba Europe za slobodu i demokraciju (EFD) i grupe neovisnih zastupnika (usp. Brack 2013). Nakon bjesomučnih pregovora unutar šireg tabora euroskeptične desnice (usp. Mudde 2014), koji uključuje "meke euroskeptike" okupljene u Europskim konzervativcima i reformistima (ECR) i "tvrde euroskeptike" iz redova EAF-a i EFD-a, krajnja desnica postala je dodatno fragmentirana. Kao prvo, EFD je izgubio svoje stare krajnje desne članove – Danska narodna stranka se pridružila ECR-u, Sjeverna liga pristupila je EAF-u, a SNS je ostao bez mandata – no dobio je novog člana u Švedskim demokratima. Drugo, Sjeverna liga, FPÖ, PVV i VB dosad nisu uspjeli konstituirati EAF te se privremeno nalaze u redovima

neovisnih zastupnika. Naposljetku, ekstremnije desne stranke (Jobbik, NPD, Zlatna zora) za sva su tri kluba zastupnika izvan granica prihvatljivog te će njihovi predstavnici vjerojatno tijekom cijelog saziva Europskog parlamenta ostati u statusu neovisnih zastupnika.

Dakle, što ima novoga?

Jedan od problema političkih analiza, kako onih akademskih tako i onih novinarskih, jest to da su opsjednute navodnim "novinama" nauštrb često mnogo relevantnijih "starih vijesti". Ovo je posebice istinito u kontekstu analiza krajnje desnice koja se više puta proglašavala nečim "novim", još od pojave izvorne "nove ekstremne desnice" ranih osamdesetih godina. Ovo ne znači da smatram kako je suvremena krajnja desnica u svojoj biti jednaka staroj krajnjoj desnici iz tridesetih godina dvadesetog stoljeća, kao što to tvrde neki znanstvenici i novinari. Nema sumnje da je većina današnjih relevantnih krajnje desnih stranaka fundamentalno drugačija od fašističkih stranaka međuratnog razdoblja. One su potpuno drugačije ne samo po organizacijskoj strukturi, tj. prema opreci modernih kadrovskih stranaka i masovnih stranaka (Katz i Mair 1995), već i po ideološkim temeljima koji su iz korijena drugačiji, jer je većina suvremenih krajnje desnih stranaka populistička, a ne elitistička, nativistička, a ne rasistička, te (načelno) demokratska, a ne autokratska. Drugim riječima, baš kao što je povijesna krajnja desnica odražavala ideološke i organizacijske trendove 1930-ih, protudemokratske stavove i masovnu mobilizaciju, suvremene su stranke plod današnjeg doba u kojemu demokracija uživa hegemonijski status, a političke stranke postale su distancirani, profesionalizirani strojevi za izbornu natjecanje.

Druga novost koju su donijeli ovi izbori jesu mandati koje su osvojile više ili manje otvoreno neonacističke stranke – Nacionaldemokratska stranka Njemačke (NPD) i grčka Zlatna zora (XA)

Prema tome, što ima novoga na europskim izborima 2014. godine? Kao prvo i osnovno, prvi put nakon Drugoga svjetskog rata stranke krajnje desnice pobijedile su na nacionalnoj razini u nekoj zemlji članici EU-a. Dosad je to bio samo slučaj s Hrvatskom prije članstva u EU-u, tj. s HDZ-om tijekom devedesetih, te sa Švicarskom, tj. sa Švicarskom narodnom strankom (SVP) od 1999. godine. Kao što je i očekivano, Nacionalna fronta pobijedila je u Francuskoj sa 25 posto glasova, daleko ispred Unije za narodni pokret (UMP) koja je osvojila 20,8 posto i Socijalističke stranke (PS) koja je dobila samo 14 posto glasova. Više iznenađuje zapanjujuća pobjeda Danske narodne stranke koja je osvojila 26,6 posto glasova, ostavivši dobro za sobom Soci-

jaldemokrate (S) koji su osvojili 19,1 posto i Dansku liberalnu stranku *Venstre* (V) koja je dobila 16,7 posto.

Međutim, teoretski gledano, ovi rezultati i nisu toliko iznenađujući. U obje zemlje rezultati se mogu objasniti teorijskom pretpostavkom o europskim izborima kao drugorazrednim izborima, koja tvrdi da velike stranke, posebice stranke koje čine vladinu većinu, na njima gube, dok je izlaznost niska (usp. Reif i Schmitt 1980; Schmitt 2005). Ovo je naročito slučaj kada se drugorazredni izbori nađu na pola izbornog ciklusa prvorazrednih izbora, tj. između dvaju nacionalnih parlamentarnih izbora, kao što je to bio slučaj u Danskoj i Francuskoj. Bez obzira na sve to, treba reći da je Danska narodna stranka dobila 165 231 glas više nego na parlamentarnim izborima 2011. godine, dok je Nacionalna fronta privukla 1 182 966 birača više nego na parlamentarnim izborima 2012. godine, ali i 1 710 087 manje nego na predsjedničkim izborima iste godine.

Zanimljivo je da austrijski FPÖ i mađarski Jobbik, dvije krajnje desne stranke koje su postigle najbolje rezultate na nedavnim parlamentarnim izborima, nisu tako dobro prošle na europskim izborima. Nakon što je ušao u izbornu borbu rame uz rame s Austrijskom pučkom strankom (ÖVP) i Austrijskom socijaldemokratskom strankom (SPÖ), FPÖ je naposljetku završio daleko iza njih. S osvojenih 19,7 posto glasova popravio je svoj rezultat za 7 posto u odnosu na europske izbore 2009. godine, ali je istodobno doživio pad od 0,8 posto u odnosu na parlamentarne izbore 2013. godine. Još više zapanjuje rezultat Jobbika koji je s osvojenih 14,7 posto glasova ostvario neznatno slabiji rezultat od 0,1 posto u odnosu na 2009. godinu, ali i značajan pad od 5,8 posto u odnosu na parlamentarne izbore održane mjesec dana ranije. Ovi rezultati također potvrđuju pretpostavku o drugorazrednim izborima, koja tvrdi kako europske izbore održane netom nakon nacionalnih parlamentarnih izbora možemo zvati "potrošnim izborima" koji idu na ruku vladajućim strankama (razdoblje medenog mjeseca), a štete protestnim strankama, s obzirom na to da na njima građani radije glasuju srcem negoli nogama (Oppenheuis i dr. 1996).⁴

Druga novost koju su donijeli ovi izbori jesu mandati koje su osvojile više ili manje otvoreno neonacističke stranke – Nacionaldemokratska stranka Njemačke (NPD) i grčka Zlatna zora (XA). Ekstremno desne stranke bile su i ranije predstavljene u Europskom parlamentu, primjerice Talijanski socijalni pokret (MSI) i različite radikalne grupacije nastale iz njega, no dosad nije bilo rasističkih neonacističkih stranaka. Međutim, važno je prisjetiti se da je NPD ušao u Europski parlament jedino zahvaljujući promjeni izbornih pravila – njemački Ustavni sud ukinuo je tropostotni izborni prag, što znači da je NPD s mršavih 0,6 posto glasova dobio jednog europskog zastupnika.

Situacija u Grčkoj znatno je drukčija. Zlatna zora nije samo otvoreno rasistička i nasilnija, nego je i uspjela osvojiti zavidnih 9,4 posto glasova unatoč činjenici da je stranka pod pravosuđnom istragom kao potencijalna kriminalna organizacija, a njezini su vođe za vrijeme održavanja izbora završili u zatvoru. Ovo vjerojatno govori o specifičnoj situaciji u Grčkoj, gdje liberalna demokracija nikada nije istinski institucionalizirana (vidjeti Pappas 2013), a većina stanovništva okrenula se ne samo protiv domaćeg establišmenta već i protiv Europske unije (usp. Stokes 2014).

Nasuprot tim dvjema pojavama europski su izbori uglavnom potvrdili dosadašnje stanje, kako na empirijskoj tako i na teorijskoj razini. Usredotočit ću se posebice na tri specifične značajke: 1) ulogu ekonomije; 2) širenje jaza između istoka i zapada; 3) važnost "promjene brenda". Sve te čimbenike redovito su spominjali akademski i neakademski komentatori u medijskim izvješćima o europskim izborima 2014. godine, a dio su znanstvene literature o krajnjoj desnici od devedesetih godina (za pregled stanja istraživanja v. Mudde 2007).

U biti, stranke krajnje desnice postigle su svoje najbolje izborne rezultate gotovo isključivo u zemljama koje su vrlo malo ili umjereno pogođene krizom

Ideja da krajnje desne stranke profitiraju u doba ekonomske krize javlja se još ranih 1930-ih u vrijeme političkog uspona Adolfa Hitlera u Vajmarskoj Republici. No, usprkos tomu, ova teza nije održiva na empirijskoj razini, što potvrđuju primjeri Velike depresije (De Bromhead i dr. 2012) i Velike recesije (Mudde 2013a), kao i europski izbori 2014. godine. Uistinu je zanimljivo da su krajnje desni europski zastupnici izabrani samo u jednoj od zemalja kojima je pružen *bailout*, dok je u četiri od pet tih zemalja (Portugal se pokazao kao iznimka) krajnja ljeвица osvojila (značajno) veći broj glasova.

U biti, stranke krajnje desnice postigle su svoje najbolje izborne rezultate gotovo isključivo u zemljama koje su vrlo malo ili umjereno pogođene krizom, barem u usporedbi s drugim zemljama EU-a – u Austriji, Danskoj, Francuskoj, Nizozemskoj i Švedskoj. Jedina je iznimka u tom pogledu Mađarska koju je kriza teško pogodila (usprkos pokušajima mađarske vlade da gospodarsku situaciju prezentira u optimističnom svjetlu), a četvrta je po izbornom uspjehu krajnje desnice u EU-u. Općenitije rečeno, Alexandre Afonso (2014) utvrdio je "slabu do umjerenu negativnu korelaciju" između razine nezaposlenosti i uspjeha krajnje desnice u nekoj zemlji – premda je u svojoj analizi koristio širok pojam krajnje desnih stranaka.

Ovakvi rezultati uvelike su u skladu s procesom uspona stranaka krajnje desnice koji je, barem u zapadnoj Europi, započeo sredinom osamdesetih godina. Krajnje desne stranke ne samo da su se pojavile u razdoblju relativnog prosperiteta već postižu najveći uspjeh u bogatijim zemljama (npr. u Danskoj i Švicarskoj) i regijama (primjerice u Flandriji i sjevernoj Italiji) zapadne Europe. Objašnjenje leži u tome da su suvremene stranke krajnje desnice, baš kao i zelene stranke, uglavnom postmaterijalistički fenomen te stoga sklonije politikama identiteta i naglašavanju sociokulturnih pitanja (Ignazi 1992). Za te stranke, ali i za njihove birače, ekonomska su pitanja od manje važnosti (Mudde 2007). Sukladno tomu, u doba ekonomske krize, kada socioekonomski problemi potiskuju sociokulturna pitanja, stranke krajnje desnice nemaju puno toga za ponuditi te stoga (neki) njihovi birači odlučuju apstinirati ili

potražiti neku drugu stranku s jasnijim ekonomskim profilom (i kompetencijama).

Rastući jaz između istočne i zapadne Europe značajka je izbornog uspjeha krajnje desnice kojoj nije posvećena veća pozornost. Medijska izvješća o europskim izborima uvelike su ignorirala srednju i istočnu Europu s obzirom na to da se nisu uklapale u narativ o "potresu" (vidjeti Savage 2014). Krajnja desnica u potpunosti je izgubila parlamentarni status u tri zemlje, a u jednoj zemlji, u kojoj je bila predstavljena u značajnoj mjeri, broj glasova nešto je manji u odnosu na 2009. godinu (vidjeti također *Tablicu 1*). Ovo je krajnje zanimljivo uzmemo li u obzir da je postkomunistička Europa dugo tretirana kao rasadnik nacionalizma, zrelog za iskorištavanje u svrhe ekstremističkih političkih snaga (usp. Tismăneanu 1998). Premda su već i neke ranije studije značajno naglasile taj stereotipni pogled, posebice u kontekstu krajnje desnih organizacija (usp. Mudde 2005), rezultati europskih izbora pozivaju na ozbiljnije proučavanje značajnog jaza između istoka i zapada Europske unije.

Istočna Europa navodno pruža plodno tlo za stranke krajnje desnice, što uključuje široko rasprostranjene predrasude prema manjinama, visoku razinu korupcije, velik broj takozvanih "tranzicijskih gubitnika" i slično. Međutim, sve to nije rezultiralo uspjehom krajnje desnih stranaka. Jedno od objašnjenja za mizeran uspjeh stranaka krajnje desnice u istočnoj Europi ističe kako *mainstream* stranke desnice u toj regiji, zahvaljujući svojem autoritarnom, nativističkom i populističkom diskursu, ostavljaju malo prostora krajnjoj desnici. Taj argument često se koristi u objašnjenju kratkog vijeka krajnje desne Lige poljskih obitelji (LPR), čiji je pad uzrokovao zaokret udesno konzervativne stranke Pravo i pravednost (PiS) (usp. Van Kessel 2013). Međutim, u Mađarskoj se nasuprot barem jednako toliko autoritarnom i nacionalističkom *Fideszu* nalazi *Jobbik*, jedina snažna stranka krajnje desnice u regiji. U tom kontekstu komentatori argumentiraju kako je taj odnos zapravo obrnut, tj. da izrazito desne *mainstream* stranke pružaju legitimitet krajnjoj desnici, što joj pomaže u privlačenju birača (usp. Csaky 2012).

Rastući jaz između istočne i zapadne Europe značajka je izbornog uspjeha krajnje desnice kojoj nije posvećena veća pozornost

U zapadnoeuropskom kontekstu to sam nazvao "debatom Chirac-Thatcher" (Mudde 2007: 241) i ustvrdio kako su oba argumenta valjana. Komadić slagalice koji nedostaje je intervenirajuća varijabla: vlasništvo nad političkim temama (*issue ownership*) (Petrocik 1996). Ako stranka krajnje desnice uspije "zaposjesti" krajnje desne teme poput kriminala, korupcije i "etničkih manjina", profitirat će od sve veće važnosti tih pitanja koja postaju dio diskursa *mainstream* desnice. Ako ne uspije u tome, *mainstream* (desna) stranka sebi će prisvojiti ekskluzivno vlasništvo nad tim temama te će tako ostaviti malo prostora za krajnju desnicu. Istočnu Europu od zapadne razlikuje nedo-

statak institucionaliziranih stranaka i stabilnoga stranačkog sustava (usp. Casal Bértoa i Mair 2012), što znači da puno manje stranaka, kako onih u *mainstreamu* tako i onih krajnje desnih, može postići i zadržati vlasništvo nad nekom političkom temom.

Unatoč masovnomu medijskom praćenju navodnog "uspona" "nove" krajnje desnice posljednjih godina, europski izbori bili su više priča o starome nego o novome

Volatilnost istočnoeuropskih stranačkih sustava također bi na neki način mogla biti objašnjenje izostanka izbornog uspjeha stranaka krajnje desnice. U mnogim zapadnoeuropskim stranačkim sustavima stranke krajnje desnice među rijetkim su strankama na margini koje mogu mobilizirati birače protiv "kartela" etabliranih stranaka (usp. Katz i Mair 1995). Osim toga, one profitiraju od pojačane osjetljivosti na krajnju desnicu, zbog čega su kampanje političkih elita usmjerene upravo na njih. To se savršeno uklapa u njihovu populističku propagandu pod motom "jedan protiv svih i svi protiv jednog" (Mudde 2007). U istočnoj Europi struktura političkih mogućnosti mnogo je manje povoljna. Prvo, zbog visoke razine volatilnosti na razini elita i birača postoji malo stabilnih "stranačkih kartela" (usp. Tavits 2013, Van Biezen i Raškova 2012). Drugo, na svakim izborima pojavljuje se pregršt više ili manje novih izazivačkih stranaka (usp. Sik 2005; Tavits 2008). Treće, senzibiliziranost za krajnju desnicu puno je manje izražena te se stoga te stranke manje ističu u moru izazivačkih stranaka (usp. Mudde 2005).

Naposlijetku, mnogi komentatori objasnili su uspjeh krajnje desnice općenito i posebice francuske Nacionalne fronte, tvrdeći kako su se one iznova brendirale prihvaćanjem umjerenije ideologije i izgradnjom profesionalnije stranačke organizacije. Ta navodna "krajnja desnica 2.0" uspjela je tamo gdje je (pretpostavljena) "krajnja desnica 1.0" antisemitskih vođa i pristaša iz redova rasističkih *skinheada* doživjela neuspjeh. Teza o "novoj radikalnoj desnici" korištena je nekoliko puta od ranih 1980-ih i zapravo je poprilično stara. Posljednjih godina Jean-Marie, otac Marine Le Pen, postao je karikaturom samoga sebe, no prije dvadeset i pet godina smatrao se jednim od najkarizmatičnijih političkih vođa u Europi (usp. Eatwell 2002). Slično tomu, današnji vođa FPÖ-a Heinz-Christian Strache ("HC" u maniri stranačkog kulta ličnosti) najavljuvan je kao predstavnik "nove generacije vođa" koja izgleda puno respektabilnije od "povijesnih vođa" iz osamdesetih i devedesetih godina. No, novinari su jednako tako pisali i o njegovu prethodniku Jörgu Haideru, za kojega je skovan pojam "dizajnerski fašist" (v. Bar-On 2007).

Zaključak

Unatoč masovnomu medijskom praćenju navodnog "uspona" "nove" krajnje desnice posljednjih godina, europski izbori bili su više priča o starome nego o novome. Ovogodiš-

nji izbori donijeli su neke novine u pogledu uspjeha krajnje desnice, no taj su uspjeh većinom postigle dobro etablirane krajnje desne stranke koje već desetljećima djeluju u "novom" stilu. Jednako tako, bučno najavljivani Europski savez za slobodu zasad potvrđuje povijesni obrazac europske suradnje stranaka krajnje desnice – fragmentiran i uvelike ograničen na ista lica. Čak i neočekivani izborni uspjesi nekolicine stranaka uklapaju se u postojeće teorije izbornog ponašanja. Prema tome, umjesto da iznova otkrivaju toplu vodu, komentatori, kako oni akademski tako i neakademski, trebali bi prvo konzultirati obilje studija o strankama krajnje desnice, koje se čine prilično sposobnima pružiti objašnjenja za većinu onoga što se danas događa.

Bilješke

- 1 Ovdje se radi o povlačenju paralela između američkog pokreta Čajanke i sličnih fenomena u Europskoj uniji.
- 2 Razlika u izračunu proizlazi ponajviše iz mojeg isključivanja britanskog UKIP-a, finskog PS-a, latvijskog NA-a i poljskog Kongresa nove desnice (KNP).
- 3 Ovo je prosječna promjena u postotku glasova i mandata za četrnaest zemalja uključenih u ovu analizu.
- 4 Radi se o razlikovanju "glasa" i "izlaza" prema Hirschmanu.

Literatura

- Afonso, A. (2014). The Far Right Vote in the European Elections: It's Not the Economy, Stupid. <http://alexandreafonso.wordpress.com/2014/05/26/the-far-right-vote-in-the-european-elections-its-not-the-economy-stupid> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Bar-On, T. (2007). *Where Have All the Fascists Gone?* Aldershot: Ashgate.
- Brack, N. (2013). Euroscepticism at the Supranational Level: The Case of the "Untidy Right" in the European Parliament. *Journal of Common Market Studies*. 51 (1): 1–16.
- Casal Bértoa, F. i Mair, P. (2012). Party System Institutionalization Across Time in Post-Communist Europe. U: Keman, H. i Müller-Rommel, F. (ur.). *Party Government in the New Europe*. London: Routledge, str. 85–112.
- Csaky, Z. (2012). Hungary: Jobbik and the "Enemy Within". *Freedom at Issue Blog*. <http://www.freedomhouse.org/blog/hungary-jobbik-and-'enemy-within'#.U6HDjBYx-f1> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- De Bromhead, A., Eichengreen, B. i O'Rourke, K. H. (2012). Right-Wing Political Extremism in the Great Depression. *NBER Working Paper Series*. 17871.
- Eatwell, R. (2002). The Rebirth of Right-Wing Charisma? The Cases of Jean-Marie Le Pen and Vladimir Zhirinovskiy. *Totalitarian Movements and Political Religions*. 3 (3): 1–23.
- Hix, S. i Lord, C. (1997). *Political Parties in the European Union*. Basingstoke: Macmillan.
- Hope Not Hate (2014). Euro-Vote Epic Over Bar the Shouting. <http://www.hopenothate.org.uk/2014/europe> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Ignazi, P. (1992). *The Silent Counter-Revolution: Hypotheses on*

- the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. *European Journal of Political Research*. 22 (1–2): 3–34.
- Katz, R. S. i Mair, P. (1995). Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*. 1 (1): 5–28.
- Mudde, C. (2014). Electoral Winners and Political Losers in the Right-Wing Eurosceptic Camp. *Open Democracy*. <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/electoral-winners-and-political-losers-in-rightwing-eurosceptic-camp> (pristupljeno 15. lipnja 2014.)
- Mudde, C. (2013a). The Myth of Weimar Europe. *Open Democracy*. <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/myth-of-weimar-europe> (pristupljeno 15. lipnja 2014.)
- Mudde, C. (2013b). A European Shutdown? The 2014 European Elections and the Great Recession. *Washington Post*. <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2013/11/04/a-european-shutdown-the-2014-european-elections-and-the-great-recession> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2005). Racist Extremism in Central and Eastern Europe. *East European Politics and Societies*. 19 (2): 161–184.
- Oppenhuis, E.; Van der Eijk, C. i Franklin, M. N. (1996). The Party Context: Outcomes. U: Van der Eijk, C. i Franklin, M. N. (ur.). *Choosing Europe?* Ann Arbor: University of Michigan Press, str. 287–305.
- Pappas, T. (2013). Why Greece Failed. *Journal of Democracy*. 24 (2): 31–45.
- Petrocik, J. R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*. 40 (3): 825–850.
- Pinder, J. i Usherwood, S. (2013). *The European Union: A Very Short Introduction*. 3. izd. Oxford: Oxford University Press.
- Reif, K. i Schmitt, H. (1980). Nine Second-Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*. 8: 3–44.
- Savage, L. (2014). Hey Media! Central and East European Countries Voted in the European Parliamentary Elections Too... *Washington Post*. <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/05/28/hey-media-central-and-east-european-countries-voted-in-the-european-parliamentary-elections-too> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Schmitt, H. (2005). The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order? *West European Politics*. 28 (3): 650–679.
- Sik, A. (2005). How Unstable? Volatility and the Genuinely New Parties in Eastern Europe. *European Journal of Political Research*. 44 (3): 391–412.
- Stokes, B. (2014). EU's Mood: A Country by Country Tour! *Pew Research Center*. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/05/20/eus-mood-a-country-by-country-tour> (pristupljeno 15. lipnja 2014.)
- Tavits, M. (2013). *Post-Communist Democracies and Party Organizations*. New York: Cambridge University Press.
- Tavits, M. (2008). Party Systems in the Making: The Emergence and Success of New Parties in New Democracies. *British Journal of Political Science*. 38 (1): 113–133.
- The Economist (2014). Europe's Tea Parties. *The Economist*. <http://www.economist.com/news/leaders/21592610-insurgent-parties-are-likely-do-better-2014-any-time-second-world> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Tismăneanu, V. (1998). *Fantasies of Salvation: Democracy, Nationalism, and Myth in Post-Communist Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Van Biezen, I. i Raškova, E. R. (2012). Deterring New Party Entry? The Impact of State Regulation on the Permeability of Party Systems. *Party Politics*. 0 (0): 1–21. <http://ppq.sagepub.com/content/early/2012/09/23/1354068812458616> (pristupljeno 18. lipnja 2014.)
- Van Hecke, S. (2010). Do Transnational Party Federations Matter? (... And Why Should We Care?). *Journal of Contemporary European Research*. 6 (3): 395–411.
- Van Kessel, S. (2013). A Matter of Supply and Demand: The Electoral Performance of Populist Parties in Three European Countries. *Government and Opposition*. 48 (2): 175–199.
- Von Beyme, K. (1988). Right-Wing Extremism in Post-War Europe. *West European Politics*. 11 (2): 1–18. ■